

מבט על, גיליון 948, 2 ביולי 2017

ישראל והשגרירות הריקה בקהיר

אופיר וינטר

כיום, כאשר ישראל ומצרים מציינות ארבעה עשורים לביקור סאדאת בירושלים, רצוי ששתי המדינות ישובו ויאשררו את היסודות שנקבעו בהסכמי קמפ-דיוויד ועוגנו לאחר מכן בהסכם השלום. על ישראל להקפיד על כך שסעיפי ההסכם בין המדינות יכובדו כלשונם, תוך יישום עקרונות של הדדיות ושוויון. חזרת השגריר הישראלי לקהיר בהקדם האפשרי היא תנאי בסיסי, הכרחי ומתבקש לשימור מסגרת היחסים ביניהן ולטיפוחה.

הנורמליזציה בין ישראל למצרים הייתה מראשיתה מוגבלת ומסויגת, אך גם בתקופות של קושי ומשבר הקפידו שתי המדינות לשמור מכל משמר על "נכסי צאן הברזל" של השלום ביניהן, ובראשם קיום שגרירויות מתפקדות בתל-אביב ובקהיר. השגרירות המצרית נותרה פעילה גם לאחר שמצרים החזירה את שגרירה להתייעצויות בקהיר ב-1982, 2000 ו-2012, כאות מחאה על מדיניות ישראל. השגרירות הישראלית בקהיר צמצמה אמנם את פעילותה לאחר שנפרצה על ידי מפגינים בספטמבר 2011, אך שמרה על גחלת קיומה במתחם השגרירות האמריקאית ולאחר מכן במעון שגריר ישראל. הפעם הראשונה בה הנוכחות הישראלית בבירה המצרית נקטעה כליל נרשמה בשלהי 2016 – דווקא בתקופה שנחשבת בעיני רבים כאחת הטובות בתולדות היחסים בין שתי המדינות – כאשר השגריר הישראלי וצוותו הוחזרו ארצה בשל התרעות ביטחוניות. מאז נוקפים החודשים, הזמני הופך קבוע, בעוד שני הצדדים משתהים במציאת הנוסחה שתאפשר למשלחת הישראלית לחדש את עבודתה ולהשיב את היחסים הדיפלומטיים בין המדינות לסדרם.

נקודת המבט המצרית

מערכת היחסים השוררת בין ישראל למצרים בתקופת א-סיסי קרובה אך צרה. על פי דיווחים עיתונאיים, היא מתאפיינת בקשר אינטימי בין מנהיגי המדינות ועם זאת מתמקדת בעיקר בתיאום ביטחוני סביב האתגרים המשותפים בחצי-האי סיני וברצועת עזה. הקשרים הביטחוניים מתנהלים במישרין בין הצבאות, ולפיכך העדר השגרירות לא הסב להם נזק רב. הגם שמצרים לא מתנגדת לחזרת השגריר לקהיר, הרי שהמצב ששרר בשבעת החודשים האחרונים נשא יתרונות בעבורה. הוא הסיר מעליה את העול הביטחוני הכרוך באבטחת השגרירות, וחסך מהמשטר את הביקורות המסורתיות של מתנגדי הנורמליזציה על "הדגל הישראלי המתנופף בבירה המצרית". מצרים ראתה לאורך השנים בנורמליזציה נטל יותר מאשר נכס, אף על פי שבהסכם השלום התחייבו שתי המדינות במפורש לפתח "יחסי ידידות ושיתוף פעולה" (במבוא), לכינון "יחסים דיפלומטיים, כלכליים ותרבותיים" (בסעיף 3) ו"להחלפת שגרירים" (בנספח 3, סעיף 1). בהתאם לכך, פעילות

השגרירות בקהיר נתפסה כ"רע הכרחי" שנכפה על מצרים, והמשטר המצרי פעל בהתמדה להצרת צעדיה.

מעמדה השנוי במחלוקת של השגרירות הישראלית בקרב הממסד והציבור במצרים זכה לטיפול קומי בסרט "השגרירות שבבניין", בהשתתפות עאדל אימאם, אשר יצא לאקרנים ב-2005 והפך להיט. גיבור הקומדיה, בעל דירה בבניין בו מוקמה השגרירות, מצא עצמו במרכז מהומה פוליטית סביב הקריאה לסילוקה והפך גיבור לאומי בעל כורחו. ואמנם, הכהונה בשגרירות ישראל בקהיר הייתה תמיד משימה מורכבת. כך למשל, השגריר הראשון, אליהו בן אלישר, ביקש לפרסם ביומון 'אל-אהראם' מודעה בתשלום על אודות שעות הקבלה בקונסוליה הישראלית, אך העיתון סירב להציבה; השגריר השני, משה ששון, התמודד עם חרם ובידוד, ואף נציג רשמי של ממשלת מצרים לא הגיע לקבלת פנים שערך בשגרירות לכבוד יום העצמאות הארבעים למדינת ישראל; אפרים דובק, השגריר הרביעי, התלונן בפני משרד החוץ המצרי על "סידורי הביטחון" המחמירים שננקטו סביב השגרירות במטרה להפחית את זרם המבקרים אליה ולהמאיסה על דיירי הרחוב.

היחס המצרי לשגריר ישראל הנוכחי, ד"ר דוד גוברין, אשר נכנס לתפקידו באוגוסט 2016, לא היה שונה. מוסף מיוחד של כתב העת הממסדי 'אל-אהראם אל-ערבי', שפורסם ב-24 באוקטובר 2016, הביע תרעומת על ניסיונותיו של גוברין "לצאת מהגטו בו היו מורגלים שגרירי ישראל במצרים", והאשימו ב"חציית קווים אדומים וחריגה ממוסכמות דיפלומטיות". "חריגותיו" כללו, על פי המוסף, פגישה עם ראשי הקהילה היהודית באלכסנדריה (אשר בה, כך נטען, הציע סיוע בשיפוץ בית הכנסת בעיר), צפייה בהצגת "אלף לילה ולילה" בתיאטרון הלאומי של קהיר (עבורה רכש כרטיס כצופה מן המניין), ושיחות שקיים עם אנשי עסקים ופעילי חברה אזרחית (שנועדו עמו מרצונם החופשי). טענות נגד "חריגות" אלו ואחרות פסקו מן הסתם מרגע שהשגריר הישראלי הוחזר ארצה.

בה בעת, פרסום ברבים של השבת השגריר הישראלי לישראל נתפס במצרים כפגיעה בדימויה כמסוגלת להתמודד עם איומי הטרור ולערוב לביטחון המשלחות הזרות השוהות בתחומה. זאת ועוד, המשבר מול ירושלים בנושא השגרירות הצטרף לקולות האכזבה שנשמעו במצרים עקב אי-היענותה של ישראל למאמציה להביא לחידוש תהליך השלום עם הפלסטינים, בעקבות מפגשי הפסגה החשאיים שקיים א-סיסי עם ראש הממשלה בנימין נתניהו ובהמשך עמו ועם יו"ר המחנה הציוני יצחק הרצוג, בעקבה ובקהיר, בפברואר ובאפריל 2016.

במאמר שפורסם ב'אל-אהראם' ב-1 באפריל 2017, הביע ד"ר אחמד פואד אנוור, מומחה לישראל מאוניברסיטת אלכסנדריה, תרעומת על הפרת ההתחייבות שנתן נתניהו לנשיא המצרי להקמת ממשלה "יונית" ותומכת שלום. לדבריו, מצרים ציפתה מראש הממשלה הישראלי לפעול לצירוף "השמאל הישראלי" לקואליציה, אך קיבלה מנתניהו – שצירף לממשלתו "עוד קיצונים ימנים" – את ההיפך הגמור. במאמר נוסף, מה-29 באפריל, הוסיף אנוור כי "יחסי מצרים-ישראל לא ידעו מתח כה רב מאז חתימת הסכם הפרדת הכוחות הראשון ב-18 בינואר 1974". לא מן הנמנע, כי אווירה טעונה זו קיבלה ביטוי בטיפול המצרי בדרישות שהעלתה ישראל סביב הסוגיות הביטחוניות הכרוכות בחידוש פעילות השגרירות.

אולם, האחריות לכך שהשגרירות הישראלית בקהיר אינה פעילה אינה רק של מצרים. על ישראל לעשות כל שביכולתה כדי למצוא את הנוסחה שתאזן בין צרכיה הביטחוניים לשיקוליה המדיניים. כינונה של שגרירות ראשונה בלב העולם הערבי היה ועודנו אחד ההישגים החשובים שהקנה לישראל הסכם השלום עם מצרים. אין זה סביר שישראל תשלים עם הנצחת המצב הקיים, ותסתפק בקשרים מדיניים-ביטחוניים, המתנהלים בצינורות ישירים בין משרדי ראש הממשלה והביטחון בירושלים למקביליהם בקהיר, תוך צמצום תפקידו של משרד החוץ במערכת היחסים בין המדינות. גישה זו מאפשרת למצרים לבדה ליהנות מהיתרונות הגלומים בשגרירות מתפקדת בתל אביב, בעוד ישראל מוותרת אפילו על פירורי הנורמליזציה הבודדים שניתנו לה בעבר.

בפועל, אין תחליף לשגריר ישראלי ולמשלחת ישראלית בבירה הערבית החשובה ביותר. הם חיוניים לישראל מכמה בחינות: ראשית, קידום קשרים ושיתופי פעולה ישראליים-מצריים מחוץ לספירה הביטחונית, למשל עם משרדי ממשלה אזרחיים וכלכליים. שגרירות מתפקדת על אדמת מצרים תוכל לקדם אינטרסים הדדיים בתחומים כגון אנרגיה, מים, חקלאות, תיירות וסחר. היא גם צפויה למלא תפקיד חיוני אם וכאשר יפתח תהליך מדיני במעורבותה של קהיר; שנית, בנייה ותחזוק של קשרים עם נציגי החברה האזרחית במצרים; שלישית, התרשמות בלתי-אמצעית מהלכי רוח ודעת קהל במצרים, אשר מהווה נדבך חשוב בהערכת המצב הכוללת המתגבשת בישראל לגבי היציבות הפוליטית, הכלכלית והביטחונית בארץ הנילוס; רביעית, הפגנת נראות ישראלית פיזית וסימבולית בבירת מצרים; חמישית, העברת מסרים לדעת הקהל המצרית ושיפור התדמית של ישראל בקרבה. אשר לנקודה האחרונה, לשגרירות תפקיד מרכזי בסביבה בה התפיסה הרווחת את ישראל עודנה שטופת מזימות ורווית דמוניזציה. פעולות שמקיימים השגריר וצוותו זוכות לסיקור נרחב בתקשורת המצרית בעידן הנוכחי של אתרי חדשות אינטרנטיים ורשתות חברתיות, ויש בכך כדי לסייע בהזמנת דעות קדומות, בהאנשת ה"אחר" הישראלי ובקידום התערות ישראלית במרחב.

במיוחד כיום, כאשר ישראל ומצרים מציינות ארבעה עשורים לביקור סאדאת בירושלים, רצוי ששתי המדינות ישובו ויאשררו את היסודות שנקבעו בהסכמי קמפ-דיוויד ועוגנו לאחר מכן בהסכם השלום. על ישראל להקפיד על כך שסעיפי ההסכם בין המדינות יכובדו כלשונם, תוך יישום עקרונות של הדדיות ושוויון. כינון יחסים "נורמליים וידידותיים" (סעיף 1) והכרה "בעניין ההדדי שביחסי שכנות טובים" (סעיף 5) אינם רק המלצות הנגזרות מאינטרסים משותפים או מרצון טוב, אלא מחויבות חוזית שנטלו על עצמם הצדדים במסגרת הסכם השלום. חזרת השגריר הישראלי לקהיר בהקדם האפשרי היא תנאי בסיסי, הכרחי ומתבקש לשימור מסגרת יחסים זו ולטיפוחה.